

**LE (META)DISCOURS CRITIQUE POST- MODERNE
ET LE PROBLEME DE LA LEGITIMATION**

Simona ANTOFI
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

Résumé: *Bien qu'il refuse l'idée de classification, de hiérarchie et de système, le postmodernisme et ses productions littéraires ont provoqué, de plus en plus, une série de tentatives de systématisation et de clarification conceptuelle qui se heurtent contre la tolérance bien connue du postmodernisme. Ainsi de suite, le (méta)discours postmoderne doit résoudre un double et difficile problème: d'une part, il faut qu'il se forge un métalangage qui puisse le valider comme tel. D'autre part, il faut que celui-ci soit opérationnel, efficace, pratique et généralement valable.*

Mots-clés : *concept, métalangage, postmodernisme*

Preluând o idee a lui Steven Connor¹, s-ar putea spune că două sunt problemele pe care discursul critic postmodern le creează, le întreține și de care se tot lovește: pe de o parte, făcându-și în mod implicit reclamă, prin prea îndelungata dezbateră teoretică din jurul fenomenului și al termenului de postmodernism, își prelungește – artificial, ar spune unii – existența. Pe de altă parte, gradul mare de toleranță terminologică a postmodernismului însuși are drept efect proliferarea – *inflația*, i-ar zice Monica Spiridon² - de concepte aflate, multe dintre ele, în raport de (cvasi)sinonimie. *Conceptul* – fatalmente! – de *heterotopie*, forjat de Foucault, se dovedește încă o dată adecvat. Prinse într-un mecanism de autovalidare, aceste concepte pot pune în pericol chiar demersul critic ce ar putea intra, astfel, într-o nouă „criză a legitimității” altfel decât prin el însuși.

Amuzându-se ironic pe seama „jargonului critic fabricat de exegeți”, Monica Spiridon citează: „post-realist”, „post-umanist”, „post-ficțiune”, „post-structuralist”, „post-freudian”, „post-romantic”, „post-cultural” și ia pe cont propriu procedeul, fabricând în continuare: „post-mimetic”, „post-industrial”, „post-raționalist” etc.³ Haosul proteiform îi pare autoarei a se potrivi de minune celebrei enumerări borgesiene, citate de Steven Connor, în care animalele se ordonează în absența oricăror criterii – sau în conformitate cu toate criteriile cu putință, în același timp - pe baza unor asociații (presupuse și acelea) care nu fac decât să scoată mai bine în evidență dispariția raportului *centru – margine*, a oricărei ierarhii sau sistematizări. Animalele sunt, prin urmare, cele „care aparțin Împăratului, îmbălsămate, îmblânzite, purceluși de lapte,

¹ V. Connor, Steven, *Cultura postmodernă*, Meridiane, București, 1999

² Spiridon, Monica, *Mitul ieșirii din criză*, în *Caiete critice* nr. 1-2, 1986, p.79

³ *Ibidem*

sirene, ireale, căței rătăciți, incluse în clasificarea de față, delirante, nemăsurabile, pictate cu o pensulă fină din păr de cămilă, et caetera, care tocmai au spart ulciorul de apă, care de la distanță par a fi niște muște”.¹

Fascinația exercitată de postmodernism asupra spiritelor carteziene care se erijează în teoreticieni ai postmodernismului duce la scheme conceptuale precum cea a lui Ihab Hassan, care păcătuiește, printre altele – și tocmai datorită schematismului – prin univocitate și lipsă a nuanțelor. Spicuim, întrucât lucrurile sunt binecunoscute, deja *clasicizate, canonice*: dacă Modernismul înseamnă *romantism / symbolism, scop, model și ierarhie, Obiectul artei / Opera perfectă, Creație / Totalizare* etc., Postmodernismul înseamnă *Dadaism*, (reamintim, Matei Călinescu pledează pentru considerarea avangardelor drept un fenomen subordonat și un simptom al modernismului²), *joc, accident și anarhie, proces / interpretare*³ etc. Un spirit mai puțin scrupulos ar putea asocia acest *periplu* (termen folosit de Ezra Pound în **Cantos**) printre concepte cu *gramatologia* lui Jacques Derrida, ca principiu de articulare a textului. Acesta din urmă, înțeles drept „un spațiu caracterizat nu atât prin identitatea sau diferențierea sa spațială, cât prin diferențierea sa temporală față de sine”, se află în raport direct cu propria sa istoricitate, respectiv cu „dimensiunea temporală a propriului război civil purtat cu sine însuși”.⁴ Faptul că este vorba despre discursul / textul critic nu schimbă datele problemei: constituit prin diferențiere fulgurantă, conjuncturală, față de ceea ce l-a precedat, *recte* modernismul, postmodernismul și metadiscursul său navighează în apele tulburi ale derivei terminologice.

Un alt aspect trebuie luat în considerație. Dacă discursul literar se dorește a fi și un discurs critic (și invers), se înțelege de ce este favorizată forjarea unui nou termen – *critifiction* – vehiculat cu voluptate de teoreticienii români ai fenomenului literar postmodern, ca și *noua autenticitate, biografismul* etc. „Conștiința critică încorporată în text”, de care vorbește Ion Bogdan Lefter⁵, promotor fervent al cauzei postmodernismului românesc, și atacat dur de Ciprian Șiulea⁶, ar justifica, pe de o parte, recuperarea și recondiționarea conștientă a depozitului cultural existent, iar pe de altă parte ar gestiona cu luciditate regia de text, montajul livresc, artificul literar de orice fel. Așa stând lucrurile, *realismul* scriiturii postmoderne se naște atât ca efect al prezenței lucide a creatorului – ficționalizat, desigur – în text, cât și ca efect al (iluziei) transferării tot în text a senzațiilor imediate ale celui care (se)scrie.

Dezavuând postura de teretician al postmodernismului, Alexandru Mușina pune, totuși, în circulație, și definește un concept – *noul antropocentrism*⁷ – aflat în

¹ Connor, Steven, *op. cit.*, p. 20

² V. Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Univers, București, 1995

³ Hassan, Ihab, *Sfâșierea lui Orfeu. Spre un concept de postmodernism*, în *Caiete critice*, nr. 1-2, 1986, p.184

⁴ Connor, Steven, *op. cit.*, p. 32

⁵ V. Lefter, Ion Bogdan, *Secvențe despre scrierea unui "roman de idei"*, în *Caiete critice*, nr. 1-2, 1986, pp. 138 - 152

⁶ Șiulea, Ciprian, *Retori, simulacre, imposturi*, Compania, București, 2003

⁷ Mușina, Alexandru, *Poezia – o șansă*, în Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația 60 în texte teoretice*, Vlasie, Pitești, 1999, p. 146. Tot aici se regăsește cunoscuta definiție a *autenticității* postmoderne: „Poeții redescoperă valoarea propriei biografii, a micilor întâmplări cotidiene, a sentimentelor nesofisticate, a senzațiilor nemediate, a privirii directe. Privirea trebuie să fie obiectivă, în sensul că între ea și realitate nu trebuie să se interpună limitele diverselor mitologii, clișee culturale etc. Aceasta îi conferă un plus de claritate, de autenticitate. În același timp, poezia devine mai personală, crește angajarea existențială vizavi de propriul text. Mai

raport de sinonimie, fie și parțială, cu *biografismul*. Angajarea directă a poetului postmodern în realitate aspiră să înlocuiască bagajul cultural de care individul uman creator este îmbibat poate mai mult decât oricine altcineva. Democratizată, secularizată, privirea poetului ar trebui să înceteze a mai fi vizionară, ar trebui să (se) încorporeze realul(ui) – prin biografia proprie – ceea ce înseamnă că instrumentele de facere lirică se pot schimba, ori scriitorii pot ambiționa să le schimbe, însă procesarea postmodernă a realului sau a literaturii nu duce decât la o altă convenție. La un alt ansamblu de procedee și de tehnici teoretizate și proclamate ca atare.

Fatalmente, postmodernismul și-a creat deja propriile mituri, propriile clișee culturale, propria recuzită. Iar (meta)discursul postmodern, propria istorie.

Mult mai aproape de realitatea psihică a eului creator – și de romantism – *psiheismul* este conceptul care denumește poezia ce aspiră să comunice „modurile psihice ale eului poetic”, „sentimente în mișcare”, poezia prin / în care „disponibilității formale să îi corespundă un conținut psihologic adecvat *noului umanism*”.¹

Ca o dovadă limpede a faptului că poetul postmodern tânjește după organicitatea lumii romantice, după perspectiva esențialistă, ca și după efortul vizionar de recuperare / restaurare a coerenței prime, Simona Popescu crede într-o *poezie a realului* pentru care esențial este „efortul vizionar de înțelegere a lumii ca organism viu, și nu doar în « anatomia » ei, ci mai ales în « fiziologia » ei – la nivelul funcțiilor și relațiilor”.² Faptul este de natură să repună în discuție fragmentarismul postmodern și chiar chestiunea (trans)figurării realității tocmai prin încercarea de a o înțelege, adică de a o interpreta.

Merită amintită, printre toate aceste încercări de clarificare terminologică, formula lui Gheorghe Crăciun – *poezia tranzitivă* – care dobândește, în *Aisbergul poeziei moderne*,³

o fundamentare istorico – literară solidă. Criticul demonstrează existența unui curent poetic considerat pe nedrept de ordin secund, care a însoțit, de-a lungul istoriei literaturii universale, mișcarea formelor *poeziei reflexive, nobile, adevăratei poezie*. Percepută cu dificultate ca atare și admisă cu dificultate în câmpul esteticului, *poezia tranzitivă* este democratică, și-a secularizat instrumentele și temele, și-a secularizat miturile și menirea. Ca urmare, „materia din care se hrănește poezia tranzitivă este cotidianul, banalul, biograficul, viața imediată, comună, obiectivă”, iar limbajul care i se potrivește este „limbajul simplu, umil, al străzii și al casei, sintaxa inodoră a conversației cotidiene, vocabularul formelor, reclamelor și ziarelor”.⁴ Dirijarea conceptelor spre utilitatea lor practică, încercarea de a exprima specificul postmodern al discursului literar sau, în cazul de față, poetic, are, în opinia noastră, șanse reale de a suspenda pericolul derivei terminologice.

Mai tehnicistă și, tocmai de aceea, mai ușor de acceptat, perspectiva Magdei Cârneli - preluată ca argument și de Gheorghe Crăciun – mizează pe eliberarea scriiturii de constrângerile în mod tradițional acceptate ca validare implicită, ca și pe radicalizarea atitudinii creatorului în ceea ce privește construcția imaginilor – simbol.

modestă totodată, mai puțin supra sau para umană, mai puțin mitică și mai mult cotidiană se vrea această poezie.”

¹ Vlasie, Călin, *Poezie și psihic*, în *Caiete critice*, nr. 1-2, 1986, pp. 133 - 135

² Popescu, Simona, *Sensul poeziei, astăzi*, în în Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația 60 în texte teoretice*, Vlasie, Pitești, 1999, pp. 187 - 188

³ Crăciun, Gheorghe, *Aisbergul poeziei moderne*, Paralela 45, 2002

⁴ *Idem*, p. 115

Altfel spus, re-prezentarea lumii - fragmentară, orizontală, neierarhică – se face prin restructurarea instrumentarului de creație, prin (anti)retorică, înainte de a se face prin deconstructurarea vechilor articulații ale constructului imaginar pe care convenim a-l numi realitate. „S-a observat deja [...] « reificarea » realului și a discursului acestei poezii, « prozaismul » ei căutat, anexarea celor mai diverse și mai contradictorii domenii ale imanentului și imaginarului, fără nici o limitare, fără nici o pudoare, fără vechile prejudecăți și pretenții, instituind poate altele, o asumare « la sânge » a lumii și implicit o angajare mult mai profundă, mult mai subtilă, mai nuanțată, dar prezentă întotdeauna, în condiția ei. De-metaforizarea și directetea discursului, o retorică discursivă și complexă, de largă respirație și amploare, tonul « deliricizat » și « banalizat », construcția pe mai multe etaje și mozaicată a versului. Asumarea ironiei și comicului, a grotescului și derizoriului, ca pe categorii la fel de capabile (și poate mai oneste, mai critice, mai implicate) să « dezvăluie esența », ca și tragicul, liricul ori sublimul. Asumarea, din interior și fără false alarme, temeri, clamări, a condiției umane și a societății tehnologice contemporane, cu binele și răul ei, nu numai la nivelul vocabularului și la cel al construcției interioare a versului, la nivelul sintaxei, dacă se poate spune astfel, la nivelul intim al imaginii, și mai ales la nivelul unui mod nou de a simboliza și gândi simbolul.”¹

Întrucât lumea postmodernă este proteică, procesuală, ambiguă, contradictorie, refuzându-se cartografierii și conceptualizării, *poezia tranzitivă*, care aspiră la a o încorpora, la a și-o însuși în mod substanțial, înlocuiește metafora cu o figură de contiguitate, metonimia, și împrumută tehnici din fotografie, pictură, cinematografie, comunicații de masă, publicitate sau reclame. „Colocvialitatea și corporalitatea vorbirii, acțiunea, adevărul punctual, indeterminarea, imanența stărilor și a reacțiilor”² sunt caracteristici pe care, asumându-și-le dezinvolt, poezia de acest tip se așază în vecinătatea – sau chiar se intersectează – prozei, a anecdoticii, a limbajului cotidian.

Atrăgătoare și convingătoare, perspectiva lui Gheorghe Crăciun asupra postmodernismului și asupra producțiilor sale literare pare a surclasa alte opinii, mai interesate de clasificări și sistematizări sterile decât de practica literară vie.

Rămâne de văzut dacă aceasta din urmă, mereu în mișcare, nu va invalida (și) o teorie care pare a-și revendica, în ansamblul luărilor de poziție similare, un statut aparte.

Bibliografie

- Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Univers, București, 1995
Connor, Steven, *Cultura postmodernă*, Meridiane, București, 1999
Crăciun, Gheorghe, *Aisbergul poeziei moderne*, Paralela 45, 2002
Hassan, Ihab, *Sfășierea lui Orfeu. Spre un concept de postmodernism*, în *Caiete critice*, nr. 1-2, 1986
Lefter, Ion Bogdan, *Secvențe despre scrierea unui "roman de idei"*, în *Caiete critice*, nr. 1-2, 1986
Mușina, Alexandru, *Poezia – o șansă*, în Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația 60 în texte teoretice*, Vlasie, Pitești, 1999
Popescu, Simona, *Sensul poeziei, astăzi*, în Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația 60 în texte teoretice*, Vlasie, Pitești, 1999
Spiridon, Monica, *Mitul ieșirii din criză*, în *Caiete critice* nr. 1-2, 1986
Șiulea, Ciprian, *Retori, simulacre, imposturi*, Compania, București, 2003
Vlasie, Călin, *Poezie și psihic*, în *Caiete critice*, nr. 1-2, 1986

¹ Apud Crăciun, Gheorghe, *Aisbergul poeziei moderne*, p. 285

² *Idem*, pp. 332 - 333